

JELSZAVAK ÉS KÖNYÖRTELEN KRITIKA: MARXIZMUS ÉS NEMZETKÖZI KRITIKAI GEOGRÁFIA¹

(Of Shibboleths and Ruthless Critique: Marxism and
International Critical Geography)

NEIL SMITH

Kulcsszavak:

kritikai geográfia marxizmus befogadás reflexivitás kapitalista kizsákmányolás politikai harc

A kritikai geográfusok 1997-es alakuló vancouveri konferenciája világossá tette, hogy szükség van nemzetközi kritikai geográfia létrehozására, kiteljesítésére – de, hogy mi számít kritikainak, az nagyon bizonytalanul definiált. E cikk igyekszik megragadni e kibontakozó politikai és szellemi csoport fő jellemzőit, illetve „jelszavait”. Ma a baloldal hagyományos tanítása a befogadásra és az önreflexivitásra buzdít. Olyan vélemény is létezik, hogy minden politikai harc egyenlő, a politikát pedig gyakran összekeverik az etikával. A cikk vitatja ezeknek az álláspontoknak a hasznosságát a 21. századi nemzetközi kritikai geográfia kontextusában, s a marxista kritika erejének újrarendelésére szólít fel.

Bevezetés

A kritikai geográfia az 1990-es években jelent meg a kizsákmányolás és elnyomás legyőzése mellett elkötelezett kutatás szétágazó vonulatai összefogásának eszközeként. A mozgalom gyökerei az 1960-as években fellángoló, széles körben elterjedt radikalizálódásig nyúlnak vissza – ez segítette világra az 1970-es években a radikális geográfiát. Az *Antipode* folyóirat legkorábbi számainak áttekintéséből kiviláglik a politikai célpontok sokfélesége: kapitalizmus, imperializmus, patriarchátus, fajgyűlölet, a környezet kifosztása, a homoszexuális férfiak és leszbikus nők elnyomása, a geográfia konzervatizmusa stb. Ezt az akadémiai radikalizációt továbbra is a világszerte jelentkező tiltakozó és forradalmi mozgalmak éltették, ám az 1980-as évekre a világpolitika sokkal konzervatívabb lett, és Európában, Észak-Amerikában, Óceánia térségében és Japánban a tudományos élet radikalizmusának élet elvette az akadémiai fő áramlatba való betagozódás. A kritikai geográfia megjelenése szándékos kísérlet volt arra, hogy megállítsa ezt a jobboldali elmozdulást, és széles körű baloldali jelenlétet teremtsen a geográfiában.

Erejét mutatja, hogy ma már, kezdve a feminizmustól egészen a kulturális kutatásokig, a tudományos gondolkodás kiterjedtebb hatásai táplálják a kritikai geográfiát, amely pedig – visszahatva – vitákat generál ezeken a területeken. De egyre több a bizonyíték arra is, hogy a „kritikai geográfia” címkével megjelölt munkák kiterjedtségének igen magas ára van. A kritikai geográfiának ma sokkal világosabb, élesebb és pontosabban megfogalmazott fókuszpontot kell kialakítania. A kortárs

kritikai geográfia állandóan ismételtetett tanításai a befogadáshoz kapcsolódnak: a kirekesztés politikailag helytelen, a befogadás a helyes út. De mibe kell „befogadni”? Az identitáspolitikai, multikulturalizmus és a hozzájuk kötődő mozgalmak morális értelmezésének köszönhetően a „befogadás” formális követelmény lett, s egyre inkább hiányzik belőle a valós tartalom. Sokan vagyunk, akik nem törekszünk arra, hogy olyan politikai felépítményekbe tagozódjunk be (fogadjanak be bennünket), amelyek tovább éltetik az osztály- vagy faji, nemi vagy nemzeti különbségekben gyökerező kizsákmányolást és elnyomást, és arra sem, hogy új kormányzati rendszereket találjunk ki, amelyek érintetlenül hagyják ezeket a felépítményeket. A befogadás ideológiája a politikai küzdelmek könyörtelen leveréséhez és egyenlősítéséhez vezetett, azt sugallva, hogy egyenlőséggel vonható például a szocialista és az állatvédő mozgalmak között: mindkettőről a befogadás ugyanazon politikai nyelven szólunk. Ám a politikai állásfoglalás lényege nem az, hogy módot ad az ilyen vagy olyan fajta moralitás mozgósítására, ahogyan a liberálisok feltételezik. A politikai elemzés célja, hogy megismerje az általunk ellenzett világ gyenge pontjait, és józanul, hideg fejjel mérje fel, milyen mozgalommal lehet megváltoztatni az ilyen világot.

A kritikai geográfiai mozgalom akkor jár sikerrel az életünk színhelyéül szolgáló kapitalista társadalmak kritikai elemzésének kifejlesztésében, ha jelenlegi kiterjedtségének megfelelő mélységű kritikáját adja a kapitalizmusnak. Az 1980-as és az 1990-es években tapasztalt gazdasági terjeszkedést és válságokat szerte a világon a munkások – főleg a nők és a színes bőrűek – fizették meg vérrel, verejtékkel és könnyekkel. Az osztálypolitikában gyökerező szocialista felkelések nem garantálnak megoldást az elnyomás minden változatára, de teret nyitnak a megszüntetésükhez. Elemzéseinknek kezdettől fogva magukban kell foglalniuk például a fajgyűlölet és a szexizmus kérdéseit, de a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntjük, ha közben az osztályproblémákat figyelmen kívül hagyjuk. Igaza volt *Marxnak*: a kapitalizmus megdöntése szolgálja legjobban a munkások érdekét, akiket az elnyomatás számos formája sújt. Bennük kell tehát megtalálnia a kritikai politikai gondolkodásnak a történelem és a földrajzi viszonyok megváltoztatására képes erőt.

Az egyetlen út az igazsághoz – mondta *Marx* –, minden létező legkönyörtelenebb kritikája; s mivel a „kritika” szó melléknévi alakja a „kritikus”, azt hiszem ebben a szellemben kell törekednünk a nemzetközi kritikai geográfia megeremtésére. A kritikai geográfia ugyanúgy fegyver, mint ahogyan az igazságra való minden hivatkozás társadalmi és politikai fegyver. Eszköz, amellyel úgy vallatjuk ki a világot, hogy azzal meg is tudjuk változtatni. Ezt a kritikát a geográfia művelésének segítségével nem a burzsoá tudományhoz vagy annak valamely ágához fűződő lojalitásból gyakoroljuk. A geográfia, mint tudományág csak annyira hasznos, amennyire azok a kérdések hasznosak, amelyeket a segítségével feltehetünk, és amennyire azok a válaszok hasznosak, amelyeket a segítségével megadhatunk. S amikor már nem biztosít nekünk fórumot, ideje más „otthont” találnunk. Nekünk inkább az a véleményünk, hogy az életünknek helyet adó földrajzi tájak a társadalmi alapfeltevések megjelenítődései. E tájak annak a kizsákmányolásnak, elnyomásnak, egyenlőtlenségnek és

igazságtalanságnak a látható és felkavaró „megszövegeződései”, amelyek azzá teszik a jelenkori kapitalista társadalmakat, amik. Ha tudjuk, hogyan írjuk és olvasuk tájainkat, akkor azok történeti forrásai lesznek a kapitalista kizsákmányolásnak, a fajgyűlölő önkényuralomnak, a nők elnyomásának, az imperializmusnak, az etnikai és regionális kisebbségek elnyomásának és az üldöztetés sok egyéb változatának. Az így megismert földrajzi viszonyok könyörtelen kritikája ezért potenciálisan könnyebben kézzelfoghatóvá teszi ezeket az igazságtalanságokat, mint például az elvontabb filozófia, történelem vagy a politikai tudományok. Amennyire a 20. században a világ sok részén a térbeliség és a geográfiai tudás határozott eltörlése volt tapasztalható – s ez politikai szempontból messze nem ártatlan következmény, amelyre később visszatérek –, a nemzetközi kritikai geográfia megteremtésére tett erőfeszítéseink hatásai meghökkentőnek, politikai hozadékai pedig jelentősnek ígérkeznek.

A kritika azonban a kritikai geográfia törekvéseinek csak a felét jelenti. Úgy véljük, hogy az is a kritikai geográfia lényegéhez tartozik, hogy segítsen megváltoztatni a világot. A nemzetközi kritikai geográfia a legszűkebb értelemben vett gyakorlati politika. Mindegy, hogy Bombayban vagy Boszniában, Sao Paulóban vagy Seattle-ben művelik, a kritikai geográfia semmit sem ér, ha nem részese a kizsákmányolás, zsarnokság és elnyomás elleni harcnak. Az a kritikai geográfia, amelyet nem az ilyen politikai mozgalmakban való megmártózás hajt, és amely nem törekszik elméleti és fogalmi találékonyságra, amellyel ezeket a mozgalmakat segíthetné, pusztán skolasztikus gyakorlat marad. A nemzetközi kritikai geográfia tökéletesen „tisztában van” azzal, hogy egy igazságos és egyenlőségen alapuló társadalom kialakításának hatékony része az igazságos és egyenlőségen alapuló földrajzi viszonyok megteremtése. Ha földrajzi tájaink hazudnak nekünk, mi is hazudni fogunk önmagunknak.

Ez manapság sok helyütt fontos figyelmeztetésnek számít. Vannak ma közöttünk olyanok, akiket otthon – a kizsákmányolás és az elnyomás elleni politikai mozgalmakban való részvételük miatt – letartóztatás vagy még rosszabb fenyeget. Dél-Korea 1988-ig katonai diktatúra volt, s egészen az utóbbi évekig még a mostanihoz hasonló tudományos konferenciát is lehetetlen lett volna itt megrendezni. Amennyire tudom, eddig még senkit sem sikerült megnyerni csoportunk számára a Kínai Népköztársaságból, Hongkongot kivéve. Ezzel szemben Angliában és az Egyesült Államokban, hogy csak két nyilvánvaló példát vegyünk, bár a politikai tevékenységet nem övezik ilyen súlyos tiltások, a tudományos életen kívüli politikai mozgalmakban való részvétel – ehhez képest – nem gyakoribb, sőt talán ritkább is. Hogy lehet ez?

A gyökerek

A nemzetközi kritikai geográfia gyökerei egy egész generációnak az 1960-as években lezajlott, s minden másnál nagyobb ihletet adó világméretű felkeléseiben és radikalizálódásában találhatók. A lázadások teremtette mozgalmak nagyon különbözőek voltak: marxizmus, feminizmus, fajgyűlölet elleni és nemzeti felszabadí-

tási harcok, környezetvédelem, antiimperializmus, a homoszexuálisok, illetve leszbikusok jogai, a diákjogok, hogy csak néhányat említsünk. Ahogy ezek és az utánuk következő politikai küzdelmek elcsitultak, sok aktivista bekerült az egyetemek, illetve a tudomány világába, ahol a választás lehetősége adott volt: folytathatták a harcokban megnyílt radikális lehetőségek feltárását. E folyamat részeként kialakították a társadalomtudományi és bölcsészeti kutatási programok új élvonalát. Az átalakulás a geográfiában volt a legmeghökkenőbb: a legtöbb országban (Japán az egyik kivétel: *Mizuoka* 2000) a földrajztudománynak semmilyen, vagy nagyon csekély, támaszul szolgáló radikális történeti előzménye volt. Miért van az, tette fel a kérdést *Blanca Ramírez* (2000), hogy a geográfia olyan konzervatív? A radikálisok professzionalizálódása a legkorábban Nagy-Britanniában, Észak-Amerikában és Óceánia térségében ment végbe az 1970-es évektől kezdődően – a radikális geográfia harminc évére emlékező visszatekintésekben ez központi téma volt². A folyamat Latin-Amerikában és Európában, főleg Dél-Európában teljesedett ki leginkább; később, az 1990-es években pedig Dél-Koreában és Dél-Afrikában. Azok a kelet-európaiak, akiket az 1960-as évek lázadásai inspiráltak, fontos szerepet játszottak az 1981 utáni (lengyelországi), és az 1989 és 1991 közötti népfelkelésekben, ám professzionalizálódásuk az 1990-es években gyorsult fel. A neoliberalizmus szétáradása az 1990-es években segített lezárni a folyamatot ott, ahol már elkezdődött, vagy elindítani, ahol még nem.

De van egy másik, párhuzamos, ezzel összefüggő történeti múlt is. Nagy tévedés volna, ha politikai küzdelmekről mentesnek mutatnánk be a helyzetet. 1999 áprilisában az Universidad Nacional Autónoma de Mexico (UNAM) hallgatói, akiknek létszáma 268 ezer, sztrájkba léptek. (Valójában ez azon a napon kezdődött, amikor a Nemzetközi Kritikai Geográfiai Csoport döntéshozó testületének ülését időzítettük, tehát néhányan közvetlen közléről lehettünk tanúi az események kezdetének, s nagy sietve izgalmas, tiltakozó előadássorozattá alakítottuk át a tervezett ülést. A többiek átéltek az egész sztrájkot.) A legégetőbb kérdések egyike az egyetemi tandíj bevezetése volt, de a háttérben ott rejtőzködött a mostanra legyőzött PRI-kormány korrupciója és a zapatista küzdelem is. Még ennél is fontosabb, hogy az egyetemisták világosan érzékelték: a tandíj az első jele volt a kiterjedt neoliberalizmus behatolásának a felsőoktatásba. Ahogy a saját egyetemem, a City University of New York (CUNY) diákjai egyértelművé tették: az UNAM harca azonos a CUNY-éval.

Vagy itt a dél-koreai eset. Az 1980-as évek diákmozgalmai élen jártak annak az ellenállási mozgalomnak a létrehozásában, amely az Egyesült Államok támogatását maga mögött tudó diktatúrát megbuktatta. Ezek a mozgalmak továbbra is jelentős, bár szórványos fenyegetést jelentettek a kormánynak, még a Demokrata Liberális Pártnak is. A dél-koreai kollegák nyilván meg tudják mondani, mennyire maradtak erősek a kapcsolataik a szervezett szakszervezeteken belül, amelyek erejéről meggyőződhattunk két hónapja, amikor a szöuli rendőrség rátámadt a szállodaipari alkalmazottakra. További, még váratlanabb helyeken a diákok is egyre jobban aktivizálódnak. A munkásszerveződés szintje az USA-ban az elmúlt két évben általában magasabb volt, mint bármikor az elmúlt negyedszázad során. Ennek oka –

részben – a tagszervezetek szándékos törekvése, amelyet időnként a kevésbé konzervatív szakszervezeti vezetők is támogatnak, hogy aktívan betoborozzák a diákokat a szakszervezetekbe. A „rabszolgahajcsár” foglalkoztatás elleni, a Nike-t bojkottáló és a tisztességes fizetésért folytatott kampányok száma megnőtt, melynek eredményeként a szakszervezetek és az egyetemi campusok közötti politikai kapcsolatok új, erősödő változata alakult ki (Merrifield 2000).

A radikális politika intézményesülésének azonban megvolt a maga hatása: jó is, rossz is. Sok helyütt tette lehetővé az 1980-as és 90-es években, hogy a radikális eszmék tovább éljenek, sőt kibontakozzanak és felfussanak tudományos körökben is – ennek azonban gyakran éppen az őket mozgató és lendületben tartó politikai mozgalmaktól való különválás volt az ára. A kritikai geográfia ezen intézményesülés ellenreakciójaként lépett fel, ugyanakkor – legyünk őszinték – annak kifejeződéseként is. Az angol–amerikai világban a kritikai geográfia természetesen védelmet is jelent egy technokratább, neoliberális geográfia ellen, amelynek élére vagy azok álltak, akiknek minden reménye a GIS (Földrajzi Információs Rendszer), a tudományág intellektuális jelképe, vagy az, amit az Amerikai Geográfusok Társasága üzleti geográfiának nevez.

A kritikai geográfia kiterjedtsége és eklekticizmusa egyben az egyik erőssége is. Gyökereit tekintve nyilvánvalóan befogadó projekt. Úgy tűnik, mindent befogad, ami kívül esik a neoliberalizmus érdekszféráján: a posztstrukturalizmust, a posztmodernizmust, a marxizmust, a feminizmust, a fajgyűlölet elleni munkákat, a homoszexualitás politikai nézetrendszerét, a „nem igazodó” társadalomelméletet, a környezetvédelem elméleteit, az antiimperializmust, a posztfordista gazdaságföldrajzot, az identitáspolitikai nézeteket, az új kulturális geográfiát és így tovább. Ahelyett, hogy azt a kérdést tennék fel, mi a kritikai geográfia, sokkal határozottabb (és rövidebb) választ kapunk arra a kérdésre, hogy mi nem az, és mit zár ki. Azonban a Nemzetközi Kritikai Geográfia 1997-es vancouveri alakuló konferenciáját követően, Graciela Uribe-Ortega úgy érvelt, hogy ha mindent kritikai geográfiának lehet nevezni, akkor abból semmi sem lesz (idézi Katz 1998; Castree 2000).

Úgy vélem, ez a legfontosabb dilemma, amellyel ma szemben találjuk magunkat. Nem annyira arról van szó, hogy egy pontosan meghatározott kritikai hagyomány körül kell meghúzni a határt, mint inkább arról, hogy meg kell határozni és segíteni kell azt az elméleti és gyakorlati magot, amely meghatározza a kritikai geográfiát. Ez kétségtől a legfontosabb különbségtétel. Ha nem tudunk megegyezni a nemzetközi kritikai geográfia központi céljaiban, akkor, ha lehet is valamilyen erő a birtokunkban, az szertefoszlik.

Jelszavak

Sok, mostanában lezajlott beszélgetés és esemény segített a következőkben bemutatott nézeteim kialakításában. Hadd említsek meg hármat közülük! Mindegyik angol anyanyelvű geográfusokat érint, akik szívesen fogadták vagy fogadnák el a „kritikus” címkét. Az első beszélgetésben egy húszas éveiben járó egyetemistát

kérdeztem meg, mi a kutatási témája, amikor a társalgás átváltott a posztstrukturalizmusra és *Foucault*-ra. Megkérdeztem, miért *Foucault* a megfelelő elméleti kerete a kérdéses problémának. Sok bizonytalankodás után azt a választ kaptam, hogy „bármilyen, csak ne az az elavult marxista dolog” legyen. A poén valószínűleg nyilvánvaló, ám néhány percnyi beszélgetés után jött a hetyke beismerés, hogy valójában sohasem olvasott *Marx*-ot.

A második egy geográfiatörténeti egyetemi órám után történt. Előadásomban megpróbáltam értelmezni az amerikai imperializmus kritikáját egy neves konzervatív amerikai geográfus, *Isaiah Bowman* pályája segítségével, aki *Woodrow Wilson* és *Franklin Roosevelt* tanácsadója volt (általában a világ háború utáni újjászervezését illetően), és aki egyébként 1917 és 1950 között az amerikai kormány alkalmazásában állt. Egy doktorandusz hallgatóm kérdésekkel bombázott az idézett munka feminista tartalma után érdeklődve. Mivel a szóban forgó írás annak a könyvnek a kéziratából való, amellyel már két évtizede küszködöm, valószínűleg kissé érzékeny voltam; ám amikor azt válaszoltam, hogy az valójában nem egy feminista történet, kioktatott, hogy az ilyen történetírásnak ma már nincs legitimitása. Ez heves politikai vitát robbantott ki, amely több helyszínen és több napig tartott. Igazi döbbenetemre ugyanaz a kritikus, amikor később a kulturális tanulmányok tényleges politikai tartalmát vontam kétségbe, azt válaszolta, hogy sem saját feminizmusát, sem kulturális földrajzi kutatását nem tekinti politikai vonatkozásúnak.

A harmadik eset egy magasabb beosztású amerikai társadalomföldrajz-professzorral kapcsolatos, aki – miközben arról panaszkodott, milyen komiszul bántak vele bizonyos kézirat-recenzensek, miután egy tanulmányát elküldte közlésre –, egyenlőségjelet húzott a személyét és elgondolásait ért „intellektuális támadás” és a nők elleni, valamint a szerbiai etnikai tisztogatásban megnyilvánuló erőszak között.

Mindegyik eset és beszélgetés ráébresztett az általunk ma kritikainak nevezett geográfia különféle gyengeségeire. Az első esetben *Marx* nem ismerete az érem egyik oldala, amelyet maga *Foucault* természetesen soha sem tűrt volna meg; azonban egy ennyire fontos politikai gondolkodó *dacos* nem ismerete legalábbis művelletlenség, de lehet, hogy kóros is. Őszintén megvallva azonban ezért a tudomány művelőit – beleértve magamat is – terheli a felelősség, hiszen a posztstrukturalizmus, posztmodernizmus és a tágabb értelemben vett társadalomelmélet mámoros időszakában ellustultunk: nem fordítottunk kellő időt *Marx* tanítására, mert feltételeztük, hogy diákjaink már ismerik. Nem ismerték. És ma már nagyon kevesen ismerik. Azonban ez is változik.

A második esetben nem az a meglehetősen leszűkítő elvárás aggasztott igazán, hogy ma már minden geográfia-történetnek feministának kell lennie, hanem az a sokkal károsabb feltételezés, hogy a feminista kulturális geográfiának nem sok köze van a politikához. A harmadik történet megértette velem, hogy az angol–amerikai kritikai geográfia nagy részében ma úgy járunk el, mintha minden küzdelem erkölcsileg egyenértékű lenne. Azonban nincs semmiféle egyenlőség – sem morális, sem politikai – egy elit professzor „firkálmányait” lehúzó kritika és a brutális nemi erőszak vagy az etnikai tisztogatás nevében elkövetett kínzás és tömeggyilkosság között.

Az elmúlt két évtizedben észrevétlenül egy sor jelszó uralta az általunk „kritikai-nak” nevezett geográfiát. (Ez a kritika is főleg, s talán kizárólag az angol–amerikai geográfiára vonatkozik, s elnézést kérek, ha ennek az érvelésnek a helyhez kötöttsége sokak számára magát a vitát teszi érdektelenné. Egyetlen mentségem, hogy jelentős figyelem irányul a világ ezen részének történéseire, s szükségét érzem, hogy jelezzem elhatárolódásomat.) A jelszavak divatos szólamok, közhelyek, mélyen gyökerező vélekedések, amelyek megkülönböztetik az egyes csoportokat, amelyekről azonban az is kiderülhet, hogy üresek. Érinthetetlen igazságoknak képzelik őket. A nemzetközi kritikai geográfia markánsabb definiálására való ösztönzésünk eszközeként szeretnék véleményt fűzni öt jelszóhoz, melyek – véleményem szerint – ma az angol nyelvű közegben íródott „kritikai” geográfia nagy részét jellemzik: befogadás, reflexivitás, a harcok egyenértékűsége, egyenlőségjel a politika és az etika között, valamint a „rések politikája”.

1) *Befogadás*: Az 1960-as évek küzdelmeiből fakadó legerőteljesebb politikai követelések némelyike a képviselő és a befogadás kérdése körül forgott. A tüneteket tekintve s a „tér nyelvén” szólva az érvelés úgy szólt, hogy a nők, a faji és etnikai kisebbségek, a diákok, a homoszexuális férfiak és leszbikus nők ezen identitásuk alapján marginalizáltak, képviselő nélkül maradnak, vagy ki vannak zárva a társadalom látóköréből és a politikai hatalomból. A kizsákmányoltak és elnyomottak mozgósításának eszközeként, – hogy olyan politikai cselekvésre ösztönözzön, amelynek célja azoknak a társadalmi és politikai hatalmi viszonyoknak a megdöntése vagy legalábbis gyökeres reformja, amelyek fenntartották ezt a kirekesztést – ezek a követelések dinamizálták az időszak legerőteljesebb, legradikálisabb és az egymással legjobban összekapcsolódó politikai mozgalmait, és sok helyütt jelentős jogokat harcoltak ki a marginalizáltaknak. Amikor azonban a befogadás/kirekesztés kérdését „identitáspolitikává” általánosítva teoretikai alapelv szintjére emelik, s főleg amikor azt a „másság” hiányzó hangját hangsúlyozó bizonyos fajta posztstrukturális elméletekbe ültetik át, akkor vele a nem, az osztály, a faj stb. *társadalmi viszonyaiban gyökerező termelés, társadalmi újratermelés és hatalom* struktúráinak az elemzését helyettesítik. A befogadás követelménye olyannyira automatikussá vált, hogy már meg sem kérdezzük: befogadás mibe? A befogadás nyelvezete mobilizálható és ügyesen mobilizálták is a globalizáció összefüggésrendszerében. A szabad kereskedelem védelmezői – a Világkereskedelmi Szervezettől kezdve a Világbankig – a szabad kereskedelem előtti időszak kapitalista jólétéből korábban kizárt országok *befogadásának* hajtóerejeként dicsőítik a globalizációt. Kína követeli a „befogadást”. A Világkereskedelmi Szervezet félbeszakított seattle-i találkozóján Clinton elnök önértékből támogatta a konzervatívabb szakszervezeti és környezetvédő képviselők követeléseit, hogy vonják be őket a szabad kereskedelemre vonatkozó döntéshozatalba, hogy „helyet kapjanak az asztalnál”. „Centrista” és „befogadó” voltak a kulcskifejezések, amelyek a republikánus platformot jellemezték a legutóbbi philadelphiai fiaskón.

A befogadás/kirekesztés kategóriája mára már kiüresedett, amennyiben minden, illetve bármilyen ügy érdekében lehet mozgósítani, és mozgósítanak is. A neolibe-

rális globalizáció teljességgel kisajátítja magának. Mindenki van valamiféle másság, a „befogadás” ma már inkább technokrata, mint radikális követelés. A befogadás követeléséből kiürült minden maradék radikális tartalom, amelyet csak úgy lehet pótolni, ha komoly erőfeszítéssel megpróbálunk választ adni a kérdésre: „Befogadás mibe?” Mert ma sokan vagyunk, akik nem akarunk részévé válni a módszeresen kizsákmányoló és elnyomó intézményeknek. *Henri Lefebvre* (1991) más összefüggésben mondott szavaival élve: fel akarjuk robbantani a dolgok jelenlegi állását.

2) *Reflexivitás*: A befogadás követeléséhez hasonlóan, a reflexivitáshoz való ragaszkodás – teljes mértékben beleértve saját helyzetünket a hatalom társadalmi rendszereiben – lényegre törő politikai szerepet játszott az 1960-as éveket követő új politikai mozgalmak megjelenésében. A nemi elnyomás megrögzött továbbélése a diák- és szocialista mozgalmakban, a faji kirekesztés ismétlődése a feminista mozgalmakban, vagy az osztályjelleg jelentkezése a leszbikus és homoszexuális mozgalmakban mind az aktivisták összejátszásának erőteljes érzését gyorsították fel, és azt az igényt erősítették, hogy a kritikai önvizsgálatot tettekkel kapcsolják össze. A reflexivitáshoz való radikális ragaszkodás, – amit kiegészítenek a társadalomtudományok álobjektivitásának kritikái, befolyásolnak a pszichoanalitikai elméletek, és finoman átalakít az identitáspolitika és a kulturális elméletek elhatárolódása a politikai küzdelmekről – kifelé irányuló erőből befelé forduló korlátozássá változott át. A követelmény, hogy tudatos szereplői legyünk a harcnak, amelyben részt veszünk, unalmas kötelességgé puhult, mégpedig, hogy helyezzük el saját magunkat diskurzusainkban. A jámbor gyónás – amely először is nem szükségszerűen jó módszer – megnyitja a kapukat az önmagunkkal való megszállott foglalkozás előtt. A reflexivitás ma valószínűleg inkább szítja – bár ki nem mondottan –, mint konfrontálja a nyugati kapitalista társadalmak liberális individualizmusát. Egy *Leibniz*re emlékeztető, váratlan idealista fordulattal élve azzal is lehet érvelni, hogy önmagunkat megérteni *egyenlő* a világ megértésével. *Bob Fitch* (1989, 19) New York-i szakszervezeti szervező és író 1989-ben arról panaszkodott, hogy „a baloldal új politikai nyelvtant teremtett. Megváltozott a politikai alany. Már nem beszélnek a tömegekről, a munkásokról, az emberekről – róluk. Manapság már a 'mi' használatos. A baloldali értelmiség lett a politikai tevékenység alanya. A mi gondjaink. Nem az övék.”

3) *A küzdelmek egyenértékűsége*: A „kritikai” politika 1980-as évektől kezdődő újrafókuszálása a befogadás és az identitás kérdései irányába érzékelhető eredményeket hozott. Sohasem túl mélyen a felszín alatt feszült alkudozás (sőt harc?) folyt az elkülönült identitások között, melyek mindegyike képviselőtért vetélkedett, s azért, hogy joga legyen szólni az elnyomásról. Elterjedt a *Brackette Williams* (1993) metsző kritikájával „az üldöztetés versengő moralizmusának” nevezett jelenség: a különböző identitás-alanyok az üldöztetés mértékén és súlyosságán alapuló politikai hatalomért versenyeznek. Azáltal, hogy a társadalmi újratermelés, a faji hatalom, az osztályviszonyok vagy az állam társadalmi *strukturálódásának* elemzései (szemben a kifejeződésével vagy megtagasztalásával) divatjamúltakká váltak, az identitások deklarált ekvivalenciája (a fekete bőrű nem jobb, s nem rosszabb a fehér

bőrűnél, a homoszexuális nem jobb, s nem rosszabb a heteroszexuálisnál stb., csak más) lassanként az identitásra épülő harcok ekvivalenciájává változott át. A kulturális tanulmányok és az identitáspolitikai nyelvben a tér megjelenítése – a kizsákmányolás, az elnyomás vagy az alávetettség feladása a kirekesztés és a marginalizálás kedvéért – oly módon támogatta a harcok ezen kialakult ekvivalenciáját, hogy akaratlanul is a faj, a nem vagy például a szexualitás által meghatározott elkülönült „terekként” kezdte megerősíteni az identitásokat, ahelyett, hogy meghaladta volna azokat (Katz–Smith 1993). Csakhogy e harcok nyilvánvalóan nem egyenértékűek.

4) *A politika összekeverése a morális elkötelezettséggel*: Minden politika része a morális elkötelezettség, azonban csak a liberális idealista politika véli úgy, hogy a morális elkötelezettség azonos a politikával. A politika szétesése morális vagy etikai kérdéssé változtatott módon fejeződik ki: a „sokféleség” ügye felé való fordulástól a liberális multikulturalizmusig terjed (nem szabad elfelejtenünk, hogy a Szöulban tartandó igen konzervatív Nemzetközi Geográfiai Kongresszus témája is a „sokféleség” lesz³). Habár mindezek miatt a politika összekeverése a moralitással az identitáspolitikával is összefügg, de visszavezethető a környezetvédő politika és az állatvédő mozgalmak hatására is, amelyek nagyrészt – ha nem teljes egészükben – erkölcsi felhívásokra építenek (lásd pl. Slaok–Whitt 1992; Champagne 1995). Amint a Nemzetközi Kritikai Geográfiai Konferenciát követő vitából is kiderült, ez a zavar áthatja a kritikai földrajzot, s makacsul tartja magát. Ezért az itt felvázolt kritikával egyébként egyetértő cikkében egy kritikai geográfus, miközben számba veszi a politikai aktivizmus különféle típusait, idesorolja a jótékonyossági tevékenységet is⁴ (Castree 2000). A jótékonykodás jó dolog lehet, s bizonyára a filantropiához is köthető egy (gyakran messze nem haladó) politikai nézetrendszer, ám a jótékonytságot aligha tanácsos összetéveszteni a politikai változással. Ezzel ellentétben Marx úgy szötte bele társadalometikáját a kapitalizmus elleni kritikai vádiratába, hogy a politikai kritika kifejezze a tiszta moralitást, de ne az mozgassa.

5) *A rések politikája*: A társadalomelmélettel foglalkozókat, – akik erősen buzgókodnak annak a definíciónak a kiterjesztésén, hogy mi számít politikának, miközben ugyanakkor igyekeznek kikerülni a létező politikai alternatívákat – az 1970-es évek óta a posztstrukturálisizmus inspirálja, főleg a foucault-i eredmények, amelyeket „politika a társadalmi élet réseiben” elnevezéssel lehetne illetni. Amit Benjamin a lehetőség nyomvonalaként szemlél, – az ismétlődő mindennapi cselekedetek utánzásában bekövetkező változás lehetősége – az 1980-as és 90-es években a politika *elsődleges*, ha nem kizárólagos helyeként nyílt meg. A rések politikája egy alternatíva lett, inkább menekülési útvonal a politikai felépítmény hagyományosabb formáitól, mint azok kiigazítója. A politikai textusok elhallgatásainak és kihagyásainak diszkurzív azonosítását felértékelve, megerősített egy idealista fordulatot, de közben párhuzamosan azt is hangsúlyozva, hogy összefüggés van az ilyen ábrázolások kritikája és a mindennapi életben fellelhető ellenállás mindenhol jelenlévősége között. Nem az a lényeg, hogy önmagában téves volt kiterjeszteni, mi számít politikának; inkább az, hogy még az erőteljesebben megalapozott formákban is, amilyen „az ellenállás mindennapi formáinak” James Scotts-i meghatározása, az

ellenállás megjövendölése a mindennapi élet „felvillanásaiból” és „ujjcsettintéseiből” a cselekvőképességet erősen individualista társadalmi erővé változtatta. Ez pedig logikus módon ahhoz a kérdéshez vezetett, hogy mitől lettek a szubjektumok politikaiak (mi a „szubjektumformálás politikája”), az angol–amerikai világban pedig reflektorfénybe helyeződött, hogyan járul hozzá a fogyasztás (a termelési viszonyoktól határozottan megkülönböztetve) az identitások megteremtéséhez. Ma ott tartunk, hogy a szubjektivitás kulturális kialakításáról szóló munkák zöme elveszítette valamennyi egyértelmű kapcsolatát mindazokkal a politikai programokkal, amelyekkel kezdetben összekötetésben állt. Röviden: egyre inkább csak egy skolasztikus gyakorlat. Gavin Smith (1999) antropológus Scottról szóló erőteljes és egyértelmű kritikájában úgy érvel, hogy a rések politikájának felemelése a politikai taktika szintjére, miközben a kizsákmányolás és elnyomás szerkezete és rendszere tovább él, valójában *megerősíti* a szabályozás rendszerét.

Ez az öt különálló, mégis összefüggő jelszó erőteljesen működik a kritikai geográfiában, főleg angol nyelvű változataiban. Kölcsönösen erősítik egymást az úgynevezett „kritikai politika” kialakításában, amely valójában nem jelent nagy veszélyt a globális hatalmak – a kapitalizmus, a patriarchátus, a fajgyűlölet és az imperializmus – fennálló szerkezetére és kapcsolataira. Inkább úgy tűnik, hogy – ellentétben a különféle mozgalmakkal, amelyek nemzették őket – implicite egyfajta (elő- vagy neo-) liberalizmushoz (valamint individualizmushoz és idealizmushoz) visznek vissza, amely messze van attól, hogy megegyezzek azzal a neoliberalizmussal – sőt, még igazoló ellenzéki interpretációval is el tudná azt látni –, amely a jelenkori globalizáció forgatókönyvét írja. Továbbá, amennyiben a hangsúly a látszólag egyenrangú szereplők és harcok „befogadásán” van, és a cselekvőképesség kikerül az elnyomás társadalmi struktúráinak kontextusából, az új társadalmi konstrukcionizmus nagyrészt magától értetődőnek tekinti a társadalmi struktúrákat. Az 1980-as évek Nagy-Britanniájában a brit miniszterelnök, Margaret Thatcher híres kijelentése az volt, hogy „a társadalom mint olyan nem létezik”; ma talán az a veszély fenyeget, hogy a rendszerhez tartozó társadalmi struktúrák és társadalmi viszonyok magától értetődőnek vétele valójában ennek az érvelésnek olyan haladónak látszó változatát csempészheti be, amely sokkal kompatibilisebb a neoliberalizmussal, bármit támogasson is erkölcsileg, mint például a kapitalizmus marxista kritikájával.

Gavin Smith (1999, 33) hasonló észrevételt tesz. Ami ma „kulturális kritikaként” fut, veti fel, „sokkal kényelmesebben beágyazódott a befogadás/kirekesztés diszkurzusába egy [olyan] társadalom képével együtt, [mint] ... amely ellenében vagy amelyen túlhaladva egy felszabadító program erőforrásainak helye lehetne. Mivel a történelmileg azonosítható társadalmi formákhoz fűződő dialektikus viszonyban nem manifesztálódik, a kifejeződést olyan tapasztalatokban keresi, amelyek ellenállnak a társadalomnak azáltal, hogy tagadják magát a társadalmat.”

Marxizmus

Jelen írás semmiképp sem vádbeszéd azok politikai motivációja ellen, akik a kritikai geográfiához hozzájáruló mozgalmak ernyője alatt gyülekeznek. A lényeg éppen az, hogy – ellentétben azzal, ami egy ilyen reakcióból következne – a jelen kritika sem nem individualista, sem nem liberális vitapont. Aligha meglepő, hogy az 1970-es évek óta erősödő konzervativizmus időszakában az ellenzéki társadalmi mozgalom magába szív valamennyit ebből a konzervativizmusból. A társadalmi és politikai kontextus hiánya az elméletben a társadalmi és politikai kontextus még nagyobb hiányát fejezi ki abban a környezetben, amelyben az elmélet létrejött. Ma tehát sürgető szükség van arra, hogy újra feltaláljuk ezeket a politikai mozgalmakat, és ismételten átíassuk őket a radikális szándékkal, amelyből eredtek. Ehhez természetesen nemcsak az ábrázolások, textuális elhallgatások és diszkurzív termékenység kritikájára van szükség, hanem arra is, hogy úgy használjuk őket és más eszközöket, hogy elérjük azt, amit *Gavin Smith* (1999) „a történelmileg azonosítható társadalmi létformákhoz fűződő dialektikus viszonyoknak” nevez. A ma céljait eszközként kell helyükre tenni. A társadalmi formációk, folyamatok és viszonyok elemzése – kifejeződésük révén vagy másképp – az elsődleges cél.

A marxizmust, más elméleti és gyakorlati kritikához hasonlóan, folyamatosan újra kell teremteni. A sztálinizmus társadalmi és politikai horror volt, amelyet annyira tudunk elkerülni a jövőben, amennyire – mindenekelőtt – megértjük, hogyan tudott egyáltalán megtörténni. Az osztálypolitika nem garancia arra, hogy egy társadalmi mozgalom ténylegesen megváltoztatja a világot. A konzervatív és a szűk önérték vezérelte szakszervezeti mozgalmak szerte a világon, s talán főleg az Egyesült Államokban, mostanáig egyértelmű bizonyítékai ennek. Ez azonban ugyanúgy nem jelenti azt, hogy az osztály felesleges, mint ahogyan a „kulturális kritika” vagy a faji esszencializmus kritikája sem jelenti azt, hogy a kulturális politikát vagy a faji alapú politikát el kellene vetni.

Marx az osztály jelentősége mellett érvelt, mert – szerinte – a kapitalista gazdaságban az osztálykizsákmányolás az értéktöbblet-termelés társadalmi alapja, ezért a tökefelhalmozás és a gazdasági újratermelésé is⁵. Különleges helyeken és időszakokban a munkásosztály magában foglalhat sokféle faji és etnikai csoportot, továbbá a férfiak és a nők sajátos kombinációját. Itt az a lényeg, hogy az osztály *Marx* szemében az első és legfontosabb társadalmi kategória. Bár a kapitalista társadalom sajátos gazdasági viszonyai hozzájárulnak a társadalmi és politikai viszonyok újratermeléséhez, és megerősítik őket, az osztályviszonyok mozgósítják a sajátos gazdasági viszonyokat, s nem fordítva. A társadalmi viszonyokat kell átalakítani, ha meg akarjuk nyitni a politikai gazdasági rendszert a változások előtt. Itt a munkásosztály, amelynek rendszerint részei az elnyomott nemzetiségek, fajok, s a nők többsége is, – minden jelenkori társadalomban – az alapvető fontosságú összetevő, pontosan azért, mert, bár a gazdasági tranzakcióban a munkások árucikként adják el munkaerejüket, megtartják közvetlen *társadalmi és politikai erejüket*, részesei a kollektív munkamegtagadásnak, készen arra, hogy lerombolják a gazdasági rendszert, s

hogy kiprovokálják a lecserélését valami mással. A kizsákmányolás ezen rendszerének megdöntése csak a munkásosztálynak jelenti a közös jót. Ez olyan eredmény, amelyet a szorosan faji és nemi szempontú szolidaritás nem tud elérni, amennyiben ezek az érdekek gyökeresen ellentétes osztályérdekeket foglalnak magukban.

Ebből az érvelésből gyakran két leegyszerűsítő következtetést vonnak le. Először is, gyakori az a feltételezés, hogy az osztály a marxi elemzésben valamilyen módon filozófiai vagy morálisan kitüntetett helyzetű, vagy, hogy *Marx* romanticizálja a munkásosztályt. Ez az olvasat nemcsak téves, hanem jelzés értékű is a leegyszerűsítéssel kapcsolatban, amelyet megpróbál elkerülni. Amennyire *Marx* kitüntetett szerepet ad az osztálynak és a munkásosztálynak mint a forradalmi változás kollektív szereplőjének, az inkább politikai, mint erkölcsi vagy filozófiai megítélést jelent. A politika leredukálása a morálisra vagy a filozófiára analitikai összeomlást jelent, amely emlékeztet a modern liberalizmusra – amint erről meggyőződhattünk –; *Marx* viszont nem volt liberális. Másodszor: az is gyakori következtetés, hogy miután a forradalmi cselekvőerőt megtalálta a munkásosztályban, *Marx* az osztályt valami módon változatlanul, a társadalmi átalakulást pedig elkerülhetetlennek vélte, biztosra vette. *Marxnak* éppen ez az olvasata távolítja el a nem-osztály alapú cselekvőképességet a politikai szintéről: a forradalom feltartóztathatatlanul következik az osztálykategóriából. Azonban ennek az olvasatnak az idealizmusa is inkább a kortárs politikaelméletben és gyakorlatban, semmint *Marx* írásaiban keresendő. Ahogy még a Wall Street-i brókerek is készséggel elismerték a *Kommunista Kiáltvány* százötvenedik évfordulójának előestéjén: *Marx* globális elemzését drámaian visszaigazolta a globalizáció beköszönte (*Cassidy* 1997). Ez pedig arra utal, hogy bár mélyen alábecsülte a térbeliség viszonylagos tehetetlenségi nyomátékát (a tér idő általi megsemmisítésének megszokott problémája), mindazonáltal rendkívüli éleslátással értette meg a kapitalista fejlődés pályáját. Hasonló érvényes arra is, ahogyan az osztály fogalmát kezelte. Az osztályharcot övező optimizmusa saját történelmi kontextusából kiemelkedő „rúdugrásnak” tekinthető. Viszonylag gyér figyelmet szentelt a politikai szervezet zavaros ügyének, de nem okos dolog ezt a hiányosságot, vagy akár a Szovjetunió mint munkásosztály-projekt nagy bukását (nem 1989-ben, hanem az 1920-as évek közepén) az osztály és az osztálypolitika elméleti tagadásának tekinteni.

Mondandóm zárásaként az eddig felvázolt kérdések közül úgy próbálok néhányat konkretizálni, hogy azok kapcsolódjanak a mostanában megjelenő globalizáció-ellenes mozgalmakhoz. Vegyük a „Szabad Tibet” mozgalmat, amely az 1990-es években jelent meg, a Világkereskedelmi Szervezet elleni, 1999-es seattle-i utcai harcokat követően teljesedett ki, s vált e harc kiemelkedő szimbólumává. Ezt a mozgalmat, amely Tibet kínai gyámság alóli felszabadításáért küzd, több minden mozgatja: nemzeti és vallási identitás, liberális szocializmus-ellenesség és amerikai protekciónizmus. Ötvözi a világméretű és nemzeti-helyi törekvéseket, amennyiben befolyásolja Kínának a globális kapitalista rendszerbe történő integrálódását, és kihat a globális gazdasági és kulturális változások pályájára is. Központi jelképei a szerzetesi ruhába öltözött tibeti szerzetesek és a dalai láma képmásai.

Ez a mozgalom sokakat vonzott, akik a globálissal szemben a lokálisért, a diktatúrával szemben az emberi jogokért és Tibetnek a független demokráciák közé történő befogadásáért vívott harc élére állnak. Ami azt illeti, a „Szabad Tibet” mozgalom a mai kulturális kritika sok jelszavát egyesíti. A mozgalmat erősítő és/vagy kifejező buddhizmus az önreflexivitás modellje, s öntudatosan erőteljes kifejeződése a „rések politikájának” az én és a vallás vonatkozásában. Ebből közvetlenül következik, hogy a politika és a moralitás közé egyenlőséggel kerül. Bármennyire csodálatra méltó is, e mozgalom emberi jogi prioritása messze nem „ártatlan”, mivel a hidegháborút követően az emberi jogokból – inkább többé, mint kevésbé – gazdasági és politikai fegyver lett (Koshy 1999). A Kína elleni nyugati kampány teljes egészében az emberi jogi diskurzus moralizmusát veszi át. De természetesen egy tekintélyelvű vallási monarchia nem lehet támogatható alternatívája a globális kapitalizmusnak (vagy államszocializmusnak). Az Egyesült Államokban a tibeti „lokalitásnak” nyújtott, a kínai önkényeskedés vagy a globális szabadpiacok elleni támogatást nagyrészt a Kína elleni fajgyűlölettel keveredő szűk nacionalista önérték ösztönzi, melynek célja, megakadályozni, hogy az olcsó kínai munkaerő még közvetlenebbül legyen az amerikai tőke vetélytársa. A munkaerő értéke természetesen a társadalmi termelés és újratermelés kulcsfontosságú nexusa. Ebben az összefüggésben tekintve, az úgynevezett emberi jogi küzdelmek, a reflexivitás, a befogadás követelésének és a rések politikája nyílt támogatásának moralitása olyan nem ártatlan jelentéseket vesz fel, amelyek messze a tibeti–kínai nexuson túlról erednek. A neoliberalizmus nyelve segíti és szítja a tisztességes kereskedelem jellegzetesen amerikai programját, miközben univerzálisként tünteti fel magát.

Marx ugyanezzel a dilemmával találta szemben magát, jóllehet inkább az angol, mint az amerikai központú globalizációval kapcsolatban: hogyan lehet szembe szállni a szabad kereskedelemmel úgy, hogy egyidejűleg elkerüljük a szűk nacionalizmust? Az angol gabonatörvények visszavonását követő, 1848-ban született írásából kiderül, hogy *Marx*nak nem voltak illúziói a szabad kereskedelemről. A kereskedelem szabadsága – mondta – a tőke szabadsága. A szabad kereskedelem nem a nemzetközi viszonyok kiegyenlítéséhez vezet, amint azt a globalizációs ideológiák szakadatlanul ígérik, hanem az értéktöbbletet termelő munkások nagyobb kizsákmányolásához, az egyenlőtlen fejlődés fokozódásához. Ugyanakkor, „a protekcionista rendszer nem más, mint a nagyméretű ipar létrehozása az egyes országokban”, s ezáltal „a világpiactól való függővé tétele”. Ám a protekcionista rendszer konzervatív, szölte *Marx* érvelése, a szabad kereskedelem pedig romboló. Szét-tördeli a régi nemzeti hovatartozásokat, s a végletekig viszi a proletariátus és a burzsoázia közötti antagonizmust. Röviden: a szabad kereskedelem rendszere sieteti a társadalmi forradalmat. „Uraim, kizárólag ebben a forradalmi értelemben támogatom a szabad kereskedelmet.” (*Marx* 1976, 465)

Másfél évszázaddal később a protekcionizmusnak ez a kritikája és a világos, kritikai internacionalizmushoz való ragaszkodás továbbra is friss alternatívát kínál a jellegzetesen kapitalista globalizációval szemben. Azt is remekül illusztrálja, mit tehet a marxizmus elmélete a kritikai politikáért. Inkább az ellentmondások össze-

békítésére kínál lehetőséget, mint megbénul tőlük: *Marx* ellenzi a szabad kereskedelmet, de a protekcionizmust még annál is jobban. Rámutat arra a pusztító lényegre, amit ma globalizációnak hívnánk, és főként annak az új internacionalista politikának a lehetőségére, amelyet megnyit. Ennek a politikának nemcsak földrajzi, hanem társadalmi értelemben is internacionalistának kell lennie. A radikális feminizmus, fajgyűlölet-ellenesség és antiimperialista politikák központi gondolatából éppen ezért erőteljes *analitikai* kritikákat tudunk a felszínre hozni, amelyek elének tárják az elnyomás ezen formáinak rendszerjellegét. Ezek nem a kapitalizmus osztálykritikájával szemben ellenségesek, de a radikalizmusuk – mint az osztálypolitika radikalizmusa – függ attól, mennyire hajlandók elfogadni a kritikát. A neoliberalizmussal összhangban álló mérsékelt reformokról prédikáló szocializmus – *Blair* Nagy-Britanniájára, a „harmadik útra”, és a német politikában *Schröderre* gondolok – nem különb válasz, mint a középosztálybeli nők szakmai érdeklődése felé orientált feminizmus. A politikai internacionalizmus összekovácsolása nem a kikristályosodott identitások közötti verseny, hanem sokkal egyszerűbb és sokkal gyakorlatiasabb kérdés: hatékony politikai mozgalmak létrehozása, amelyek vonzzák és magukba szívják a munkásosztály életének élményét, és ösztönzést merítenek belőle. Oly sok a tennivaló, és már oly sok ember tevékenykedik. Ami a globalizáció ellenes mozgalmat illeti, – hogy csak egy példát említsek – az amerikai bérek világméretű elterjedésének követelésénél aligha tudnánk jobb kezdetet elképzelni.

Fordította: Miskolczy Lászlóné – Timár Judit

Jegyzetek

- ¹ Jelen cikk a szerző 2. Nemzetközi Kritikai Geográfiai Konferencián (2000. augusztus 9–13. Taegu, Korea) elhangzott előadásának anyaga. Első, angol nyelvű változata a konferencia kötetében jelent meg: Smith, N. (2000) Of Shibboleths and Ruthless Critique: Marxism and International Critical Geography – 2nd International Critical Geography Conference – Taegu. *For Alternative 21st Century Geographies*. Korean Association of Spatial Environmental Research. (Vol. 2), Taegu. 41–52. o.
- ² Az angol–amerikai világban erre vonatkozóan lásd az *Environment and Planning A* 32. (6) 2000. tematikus számát, különösen *Noel Castree*, *Ron Johnston* és *Neil Smith* írásait.
- ³ Lásd erről *Katharyne Mitchell* (1993) korábban írt briliáns kritikáját.
- ⁴ A Nemzetközi Kritikai Geográfiai Konferencia moralitásról és etikáról szóló vitáját pedig lásd *Katz* 1998.
- ⁵ Erről a kérdésről lásd részletesebben korábbi munkámat (Smith, N. 2000), melyből a következő bekezdések származnak.

Irodalom

- Cassidy, J. (1997) The return of Marx. – *New Yorker*. 20 and 27 October. 248–259. o.
- Castree, N. (2000) Professionalisation, activism and the university: whither “critical geography”? – *Environment and Planning A*. 6. 955–970. o.
- Champagne, J. (1995) *Ethics of Marginality. A New Approach to Gay Studies*. University of Minnesota, Minneapolis.
- Fitch, B. (1989) What’s left to write? Media mavericks lose their touch. – *Village Voice Supplement*. May 19. 19. o.

- Johnston, R. (2000) Intellectual respectability and disciplinary transformation? Radical geography and the institutionalization of geography in the USA since 1945. – *Environment and Planning A*. 6. 971–990. o.
- Katz, C. (1998) Lost and found in the posts: addressing critical human geography – *Environment and Planning D: Society and Space*. 16. 257–278. o.
- Katz, C.–Smith, N. (1993) Grounding Metaphor: Towards a Spatialized Politics. – Keith, M.–Pile, S. (eds.) *Place and the Politics of Identity*. Routledge, London. 67–83. o.
- Koshy, S. (1999) From cold war to trade war: neocolonialism and human rights. – *Social Text*. 58. 1–32. o.
- Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*. Basil Blackwell, Oxford.
- Marx, K. (1976) On the Question of Free Trade. Speech to the Democratic Association of Brussels at its public meeting of January 9, 1848. – *Collected Works of Marx and Engels. Vol 6: 1845–1848*. International Publishers, New York. 450–465. o.
- Merrifield, A. (2000) The Urbanization of Labor: Living Wage Activism in the American City. – *Social Text*. 62. 31–54. o.
- Mitchell, K. (1993) Multiculturalism, or the united colors of capitalism? – *Antipode*. 25. 263–294. o.
- Mizuoka, F. (2000) A Tale of the Diverted Hare and Global Tortoise: the Tortured History of Critical Geography in Japan. – 2nd *International Critical Geography Conference – Taegu. For Alternative 21st Century Geographies*. Korean Association of Spatial Environmental Research. (Vol. 1), Taegu. 224–239. o.
- Ramírez, B. (2000) Why is Geography so Conservative? Social Practice at a lack of and Alternative Project in Mexico. – 2nd *International Critical Geography Conference – Taegu. For Alternative 21st Century Geographies*. Korean Association of Spatial Environmental Research. (Vol. 1), Taegu. 21–29. o.
- Slack, J.D.–Whitt, L.A. (1992) Ethics and Cultural Studies. – Grossberg, L.–Nelson, C.–Treichler, P. (eds.) *Cultural Studies*. Routledge, New York. 571–592. o.
- Smith, G. (1999) *Confronting the present. Towards a politically engaged anthropology*. Berg, Oxford.
- Smith, N. (2000) What happened to class? – *Environment and Planning A*. 6. 1011–1032. o.
- Williams, B. (1993) *The competitive moralism of victimization*. Unpublished lecture. Institute for Research on Women, New Brunswick NJ.

OF SHIBBOLETHS AND RUTHLESS CRITIQUE: MARXISM AND INTERNATIONAL CRITICAL GEOGRAPHY

NEIL SMITH

The rise of an international critical geography since the inaugural Vancouver conference in 1997 is both necessary and inspiring, but what counts as critical is very vaguely defined. As a means of trying to focus our understanding of what is critical about critical geography, I try in this to tackle some of the major shibboleths of this emerging political and intellectual grouping. It is now conventional wisdom on the left that we need to be inclusionary and self-reflexive, there is a sense that all political struggles are equivalent, and a confusion of politics with ethics, as well as a powerful place the most political of practices involves working not so much in movements but in the “interstices” of daily life. I challenge the usefulness of each of these arguments in the context of 21st century international critical geography and conclude with an appeal that we rethink the power of the marxist critique through what we have learned from the critical engagement with these shibboleths.